

Determining the Typological Place of a Language on the Left/Right-Branching Spectrum

Ma'edeh Golchin Arefi¹, Gholamreza Dinmohammadi²

1. Corresponding Author, Doctoral Candidate, Department of Linguistics, Faculty of Literature and Humanities, Tehran University, Tehran, Iran. Email: Maedehgolchinarefi@gmail.com

2. Assistant professor, Department of Linguistics, Faculty of Literature and Humanities, Tehran University, Tehran, Iran. Email: Rezadien@ut.ac.ir

Article Info

Article Type:

Research Article

Article History:

Received:

23, May, 2023

In Revised Form:

4, February, 2024

Accepted:

13, February, 2024

Published Online:

15, March, 2024

Abstract

In this article we answer two questions: first, how we can use Dryer (1992) as a tool to determine the typological place of a language in the left/right-branching spectrum. Second, using this method, where is the exact place of Persian on this spectrum? According to the arguments put forward in this article, going through the numerical data presented in Dryer (1992) is not a proper approach to deal with the first question; we rather have to use the result of Dryer's data which is the list of confirmed correlation pairs. If we use the correlation pairs as two-valued features, for a particular language we can count the features with left-branching value, right-branching value or both values. So we can determine the place of that language in the right/left-branching spectrum. According to this method Persian is left-branching in 40% of the features, right-branching in 47% of the features and double-valued in 13% of the features; which means Persian is on the middle of the spectrum with a slight inclination towards the ideal right-branching type. This result, which is reached upon by using the new method introduced in this paper, is not identical to what we can reach to by using the common Iranian method introduced by Dabir-Moghaddam(2001, 2006, 2014); Although the Persian data for both are the same. Actually we chose Persian as a benchmark, since all the Iranian people are unanimous in the correctness of the Persian data provided. According to Dabir-Moghaddam's method, Persian is strong verb-final in only about 21% of the features and is strong verb-medial in 37% of the features. And it is double-valued or mixed in as high as 42% of the features. Thus, based on these percentages, Persian is more of a mixed-typed language than a right or left-branching one. And the number of its right-branching features is 1.8 times as big as its left-branching features; which means almost twice as big.

Keywords:

word order typology, Dryer, correlation pairs, Branching Direction Theory, linear order, ideal types.

Cite this The Author: Golchin Arefi, M., DinMohammadi, Gh. 2023-2024. Determining the Typological Place of a Language on the Left/Right-Branching Spectrum. Journal of Language Researches, No. 2, Vol.14, Serial No. 27, Autumn & Winter. (105-26)- DOI: [10.22059/jlr.2024.359837.666844](https://doi.org/10.22059/jlr.2024.359837.666844).

1. Introduction

Based on a detailed empirical study of the word order properties of 625 languages, Dryer (1992) put forward a list of word order correlation pairs; pairs of elements whose order correlates with that of verb and object. Arguing against Head-Dependent Theory, Dryer offers an alternative account, the Branching Direction Theory, based on consistent ordering of phrasal and nonphrasal elements. According to his theory the word order correlations reflect a tendency for languages to be consistently right-branching or consistently left-branching. Therefore languages tend towards one of two ideals (or prototypical types): right-branching languages, in which phrasal categories follow nonphrasal categories, and left-branching languages, languages in which phrasal categories precede nonphrasal categories (Dryer 1992, p89).

In Iran, based on Dryer (1992), Dabir-Moghaddam started a series of word order typological studies on Iranian languages. And based on his work, other Iranian scholars studied different dialects of Iranian languages, which all of them are of great worth. But, the problem is that the framework Dabir-Moghaddam has drawn out from Dryer's works is not the best. In this paper we overview Dryer (1992) and Dabir-Moghaddam's framework, and introduce a more straightforward way to use Dryer (1992) in order to determine the typological place of a language on the right/left-branching spectrum. Based on this new method, we will examine Persian, and compare the result with that of Dabir-Moghaddam's method. We chose Persian as a touchstone, because all Iranian readers are familiar with this language and therefore there is no debate on the correctness of our data.

2. Method:

This paper is an analytical study about how we can use (and how we can't use) Dryer's 1992 paper to determine the place of a language on a left-branching/right-branching spectrum.

The easiest and the most straightforward way to use Dryer's paper which is proposed in this paper is to apply the result of Dryer's statistical data which is the list of confirmed correlation pairs; as he mentioned in the abstract, the primary goal of his paper was to provide this list. So we are definitely going to use this precious outcome of Dryer's paper. If we use the correlation pairs as two-valued features, for a particular language we can count the features with left-branching value, right-branching value or both values. So we can determine the place of that language in the right/left-branching spectrum.

But in the paper, before proposing the new method, we meticulously try to find out the flaws of the Iranian common way of using Dryer's paper. According to the arguments put forward in the paper, going through the numerical data presented in Dryer (1992) is not a proper way to determine the place of a language on the right/left-branching spectrum, as Dabir-Moghaddam (2001, 2006, 2014) does. Dabir-Moghaddam's method has actually three major conflicts with Dryer's paper: First, using the pairs which are explicitly called noncorrelation pairs in Dryer's paper as correlation pairs. Second, using only two columns of Dryer's tables, Eurasia and total, without considering areal distribution. Third, using the four-row tables instead of two-row ones (tables of proportions of genera), and providing a four-way typology, instead of a two-way one.

As for the first conflict, Dryer introduces seventeen correlation pairs, and explicitly five noncorrelation pairs (p 95). And also considers two other pairs which he can't give a certain judgement about (p120, 126). But Dabir-Moghaddam (2014, p. 117) ignores the term "noncorrelation" and states that: "Dryer provides 23 correlations". Actually, Dabir-Moghaddam considers every pair of elements with statistical data in Dryer's paper as a correlation pair. And he only crosses out the ones with a grammatical element missing in Iranian languages. He has a couple of other pairs taken from Dryer's Typological Database which again are not correlation pairs but he simply had access to their statistical data. Thus he provides us with his twenty-four parameters which has been widely used by Iranian scholars to the point that it is famously called "Dryer's twenty-four criteria".

As for the second conflict, it is clearly pointed out in Dryer's paper, considering only the last column (total column) of Dryer's table can't tell us if a given pair of elements is a correlation pair or not. In page 96, Dryer explicitly warns us about "the danger of using overall totals without attending to areal distribution". Sometimes the conclusions based on total numbers completely contradicts with the conclusions based on areal numbers. Actually the strength of Dryer work is about his way of separating languages of the world into six areal groups to reduce the affects of diffusion; similarities in languages caused by contact and borrowing which is very common in the word order properties. Therefore considering only one area, or just the total numbers is actually against Dryers considerations. This is exactly what Dabir-Moghaddam does: considering Eurasia and the total numbers by themselves, and not bringing into account the numbers of other five language groups of the world.

As for the forth conflict, Dabir-Moghaddam totally ignores the part of Dryer's paper about the need of using proportions of generas. In page 87, Dryer illustrates the importance of using proportions of genera, and provides a new definition of correlation pairs based on this new concept. And he explicitly asserts that in general he uses the the proportion of genera to test correlations and only in a few pairs with overwhelming raw numbers, would he forego this step. Dabir-Moghaddam ignoring this new definition uses the four-row tables presenting the raw numbers, rather than the two-row tables of proportions of genera and proposes his four-way typology. Dabir-Moghaddam's four types are called weak OV, strong OV, weak VO and strong VO. There exist major problems with these types, as they cause great confiusion regarding actual linear order of verb and object in a given language, and the sense of ideality of types. It's obvious that the term "weak" in the names of two of the types contrasts with the concept of ideality of types. In the paper we will go through these problems in more details. But the two ideal types in a two-way typology are called OV and VO, or with less ambiguity regarding the actual order of Verb and Object in a particular language: right-branching and left-branching.

3. Conclusion and discussion:

According to the new method put forward in this paper, Persian is left-branching in 40% of the features, right-branching in 47% of the features and double-valued in 13% of the features; which means Persian is on the middle of the spectrum with a slight inclination toward the ideal right-branching type. This is in contrast with the corresponding percentages drawn from Dabir-Moghaddam (2014), although they are both based on the same Persian data.

According Dabir-Moghaddam Persian is strong verb-final in around only 21% of the features, it's strong verb-medial in 37% of the features, and it's double-valued in around 42% of the features. According to these numbers, Persian is more of a mixed-typed language than a right-braching one. And it's almost twice more right-branching than left-branching, which is not even close to what we reached in this paper. Based on our new method we can find the place of other Iranaian languages on the right/left-branching spectrum more straightforwardly, and we will have a more precise tool to compare Iranian languages in terms of word-order properties.

پژوهش‌های زبانی

شاپای الکترونیکی: ۲۶۷۶-۳۳۶۲

<https://jolr.ut.ac.ir/>

دانشگاه تهران

تعیین جایگاه رده‌شناختی زبان‌ها در پیوستار راست انشعابی-چپ انشعابی

مانده گلچین عارفی^۱، غلامرضا دین‌محمدی^۲

maedehgolchinarefi@gmail.com

rezadien@ut.ac.ir

۱. نویسنده مسئول، دانشجوی دکتری گروه زبان‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تهران، تهران، ایران، رایانامه:

۲. استادیار گروه زبان‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تهران، تهران، ایران، رایانامه:

اطلاعات مقاله چکیده

در این مقاله ۱۹۹۲ خود با عنوان همبستگی‌های ترتیب‌واژه‌های گرینبرگی ادعا می‌کند که زبان‌های جهان به لحاظ ترتیب‌سازها به دو رده آرمانی چپ انشعابی و راست انشعابی تمایل دارند. در این مقاله تلاش می‌کنیم به دو پرسش پاسخ دهیم: نخست آنکه با اتکا به مقاله درایر (۱۹۹۲) چگونه می‌توان جایگاه رده‌شناختی زبان‌ها را در پیوستار چپ انشعابی-راست انشعابی تعیین کرد؟ دوم آنکه زبان فارسی کجای این پیوستار قرار گرفته است؟ طبق استدلال‌های ارائه‌شده در این مقاله، برای بهره‌گیری از مقاله درایر، بر خلاف روش مرسوم در میان زبان‌شناسان ایرانی، نباید به سراغ جدول‌های آماری او رفت؛ بلکه باید به سراغ جفت‌عنصری رفت که درایر آنها را «جفت همبستگی» تعیین می‌کند؛ یعنی همبستگی معنادار آماری ترتیب آنها را با ترتیب فعل و مفعول تأیید و تصدیق می‌کند. اگر این جفت‌های همبستگی را سنج‌ها یا مشخصه‌هایی دوارزشی فرض کنیم، می‌توانیم در هر زبان شمار مشخصه‌های دارای ارزش چپ انشعابی، راست انشعابی یا دوارزشی (آمیخته) را بشماریم و بدین ترتیب میزان گرایش زبان را به هر یک از دو رده آرمانی بسنجیم. بر این اساس فارسی در ۴۰ درصد مشخصه‌ها چپ انشعابی، در ۴۷ درصد مشخصه‌ها راست انشعابی و در ۱۳ درصد مشخصه‌ها دوارزشی است. پس می‌توان گفت فارسی تقریباً در میانه پیوستار چپ انشعابی-راست انشعابی قرار گرفته است و گرایش اندکی به سوی رده راست انشعابی آرمانی دارد. این نتیجه که حاصل به‌کارگیری شیوه نوری معرفی‌شده در این مقاله است با نتیجه حاصل از شیوه مرسوم در ایران که بانی آن دبیرمقدم است یکسان نیست؛ هرچند که داده‌های پایه زبان فارسی یکسان بوده است. طبق شیوه دبیرمقدم، فارسی در تنها حدود ۲۱٪ از مشخصه‌ها فعل پایانی قوی است و در ۳۷٪ از مشخصه‌ها فعل میانی قوی است. و در حدود ۴۲٪ از مشخصه‌ها دوارزشی است. بنا بر این ارقام، فارسی بیش از اینکه راست انشعابی یا چپ انشعابی باشد دوارزشی یا آمیخته است. و تعداد مشخصه‌های راست انشعابی‌اش یک‌وهشت‌دهم برابر مشخصه‌های چپ انشعابی است؛ یعنی تقریباً دو برابر.

نوع مقاله:
علمی - پژوهشی

تاریخ دریافت:
۱۴۰۲/۰۳/۰۳

تاریخ بازنگری:
۱۴۰۲/۱۱/۱۵

تاریخ پذیرش:
۱۴۰۲/۱۱/۲۴

تاریخ انتشار:
۱۴۰۲/۱۲/۲۵

رده‌شناسی ترتیب‌واژه، درایر، جفت‌های همبستگی، نظریه سوی انشعاب، ترتیب خطی، رده‌های آرمانی.

واژه‌های کلیدی:

استناد: گلچین عارفی، مانده؛ دین‌محمدی، غلامرضا (۱۴۰۲). تعیین جایگاه رده‌شناختی زبان‌ها در پیوستار راست انشعابی-چپ انشعابی، سال ۱۴، شماره ۲، پاییز و زمستان، شماره ۲۷، (۲۶-۱).
DOI: 10.22059/jolr.2024.359837.666844.

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

۱. مقدمه

درایر (۱۹۹۲) با احتساب ۶۲۵ زبان و با شیوه آماری دقیقی جفت عنصرهایی را که ترتیبشان با ترتیب فعل و مفعول همبستگی دارد تعیین می‌کند و برای تبیین وجود این همبستگی‌ها نظریه‌سوی انشعاب را پیشنهاد می‌کند و اظهار می‌کند که زبان‌های جهان به دو رده آرمانی چپ‌انشعابی و راست‌انشعابی^(۱) گرایش دارند (درایر، ۱۹۹۲: ۸۹).

در ایران دبیرمقدم باب رده‌شناسی ترتیب سازه را باز می‌کند و با مبنا قرار دادن آثار درایر، به‌ویژه مقاله ۱۹۹۲، به بررسی رده‌شناختی زبان‌های ایرانی می‌پردازد. به دنبال آثار ارزنده دبیرمقدم، زبان‌شناسان بسیاری با الگو قرار دادن این آثار زبان‌های ایرانی را از حیث ترتیب سازه‌ها مطالعه کردند. در این آثار همواره چارچوب کار دبیرمقدم الگویی بی‌نقص فرض شده و عیناً مبنای کار دیگر زبان‌شناسان قرار گرفته است. از میان این آثار می‌توان به صفایی اصل (۱۳۹۴)، علیزاده صحرائی (۱۳۹۵)، پور هادی (۱۳۹۶)، دبیرمقدم و عبدالهی (۱۳۹۸) و حیدری‌زاد (۱۴۰۰) اشاره کرد. اما به نظر می‌رسد این شیوه خالی از اشکال نیست.

هدف این مقاله نقد شیوه موجود بهره‌گیری از مقاله درایر در ایران و معرفی شیوه‌ای تازه در به‌کارگیری آرای درایر است.

پس از بخش مقدمه، در بخش دوم مقاله، مبانی نظری، به شرح مقاله ۱۹۹۲ درایر می‌پردازیم تا در پرتو شناخت درست این مقاله به اشکالات موجود در شیوه رایج به‌کارگیری آن میان زبان‌شناسان ایرانی پی ببریم و بتوانیم به شیوه‌ای مناسب‌تر دست یابیم. در بخش سوم، پیشینه پژوهش در ایران، به شرح آثار دبیرمقدم در رده‌شناسی ترتیب سازه‌ها خواهیم پرداخت.

در بخش چهارم، دیدگاه تازه و تحلیل داده‌ها، پس از معرفی شیوه تازه، داده‌های زبان فارسی را تحلیل و جایگاه این زبان را در پیوستار چپ‌انشعابی-راست‌انشعابی تعیین خواهیم کرد.

فارسی را از این جهت، در حکم محکی برای سنجش شیوه تازه، برگزیده‌ایم که درستی داده‌های پایه آن بر خوانندگان ایرانی مسلط به فارسی روشن و بلامنازع است. و با تکیه بر داده‌های یکسان نتیجه حاصل از شیوه مرسوم را با نتیجه شیوه معرفی شده در مقاله حاضر مقایسه خواهیم کرد.

۲. مبانی نظری؛ مقاله درایر

در این بخش به شرح مقاله درایر (۱۹۹۲) خواهیم پرداخت. این مقاله ۵۸ صفحه‌ای «همبستگی‌های ترتیب واژه‌گرینبرگی»^۱ نام دارد.

آن‌چنان که درایر خود می‌گوید (ص ۸۲)^(۳) در این مقاله سعی دارد اولاً تعیین کند که دقیقاً کدام جفت عناصرند که ترتیبشان با ترتیب مفعول و فعل همبستگی دارد و در گام دوم نسبت مشترک میان این جفت عناصر را بیابد.

نام گرینبرگ در عنوان مقاله به مقاله گرینبرگ (۱۹۶۳) با عنوان «برخی جهانی‌های دستور با ارجاع ویژه به ترتیب عناصر معنی‌دار»^(۴) اشاره دارد که در آن گرینبرگ از «جهانی‌های» ترتیب عناصر جمله سخن به میان می‌آورد و فهرستی از این جهانی‌ها را، که همه در واقع گزاره‌هایی شرطی‌اند، به دست می‌دهد. گزاره‌هایی از این دست: اگر چنین ساختی در زبان وجود داشته باشد، ساخت دیگر هم وجود خواهد داشت. از این بابت جهانی‌های گرینبرگ را جهانی‌های استلزامی می‌نامند (و برعکس جهانی‌های استلزامی را گرینبرگی می‌نامند): وجود ساختی در زبان مستلزم وجود ساختی دیگر است یا وجود ساختی وجود ساختی دیگر را ایجاب می‌کند. بنابراین این جهانی‌ها بیانگر نوعی باهم‌آیی یا «همبستگی» میان دو ساخت است. این گونه است که مقاله درایر نام «همبستگی‌های ترتیب‌واژه گرینبرگی» را به خود می‌گیرد.

با توجه به اینکه یافته‌های گرینبرگ بر مبنای تنها ۳۰ زبان (و در بعضی موارد بیشتر) به دست آمده، او خود در ابتدای مقاله‌اش به قطعی نبودن یافته‌هایش اذعان می‌کند (گرینبرگ ۱۹۶۳: ۵۸). به قول درایر (ص ۸۱) این پایگاه داده هم کوچک است و هم از خطاهای ناشی از وجود شباهت‌های ژنتیکی و منطقه‌ای نامصون. آن‌چنان‌که درایر در مقدمه می‌گوید (همان) اگرچه بسیاری از جهانی‌های گرینبرگ متضمن همبستگی‌هایی میان ترتیب مفعول و فعل و دیگر عناصر است اما این لمان^۱ و ونمان^۲ بودند که به‌صراحت ترتیب مفعول و فعل را هسته کار خود قرار دادند. البته هیچ یک از این دو، شواهد نظام‌مندی در حمایت از فرض‌هایشان به دست نمی‌دهند.

و اما درایر بر اساس پایگاه داده‌ای مشتمل بر ۶۲۵ زبان و همچنین به شیوه‌ای نو، که در آن اختلالات مربوط به شباهت‌های ناشی از خویشاوندی و همجواری را به حداقل رسانده، می‌کوشد جفت‌عناصری را که ترتیبشان در زبان‌های جهان با ترتیب فعل و مفعول همبستگی دارد شناسایی کند.

درایر می‌گوید (ص ۸۲-۸۳) اگر بخواهیم با کمک آزمون‌های آماری استاندارد بفهمیم آیا تفاوت‌های اعداد و ارقام در پایگاه داده‌هایمان به لحاظ آماری معنی‌دار است، پیش‌نیاز آن این است که اعضای پایگاه داده از یکدیگر مستقل باشند. مثلاً اگر در نمونه ما دو زبان از یک خانواده

1. Lehmann
2. Vennemann

زبانی وجود داشته باشد که ویژگی مشترکشان به سبب وراثت مشترک است، این پیش‌نیاز برآورده نشده است.

او برای به حداقل رساندن تأثیر شباهت‌های زبانی‌ای که منشأ آنها خویشاوندی است به جای شمار زبان‌ها شمار سرده‌های زبانی^(۴) را در آمارش می‌آورد. «سرده مجموعه‌ای از زبان‌هایی است که به حدی شباهت دارند که در خویشاوندی آنها شک و شبهه‌ای نیست» (ص ۸۴، پانویس ۲). «سرده‌ها کم‌وبیش با زیر خانواده‌های هندی اروپایی قابل قیاس‌اند» (ص ۸۴). «زبان‌های درون هر سرده در بیشتر مشخصه‌های رده‌شناختی با هم شباهت دارند» (همان). بدین ترتیب «احتساب سرده به جای زبان جدی‌ترین جانب‌داری‌های ژنتیکی را مهار می‌کند» (همان).

آن‌گونه که درایر می‌گوید حتی اگر در پایگاه داده‌هایمان از هر خانواده زبانی تنها یک زبان را بیاوریم، باز نمی‌توانیم بگوییم داده‌هایمان مستقل از یکدیگرند، چون این بار تأثیرات «پراکنش» را نادیده گرفته‌ایم و این در حالی است که پراکنش در حوزه ترتیب سازه به‌ویژه فراگیر است (ص ۸۳). منظور از پراکنش نفوذ ویژگی‌های زبانی در زبان‌های همجوارشان بر اثر تماس است.

درایر برای به حداقل رساندن تأثیرات پراکنش بر نتایج آماری‌اش سرده‌ها را به شش ناحیه جغرافیایی تقسیم می‌کند. آن‌چنان‌که درایر خود می‌گوید اگر در هر شش منطقه ترتیب دو عنصر دستوری با ترتیب فعل و مفعول همبستگی نشان دهد، احتمال اینکه این همبستگی تصادفی باشد یک به شصت و چهار است؛ اگر فرض کنیم که چنینش این جفت عنصرها یکسره تصادفی باشد، احتمال اینکه در هر یک از شش منطقه درایر تعداد زبان‌های OV مثلاً پیش اضافه‌ای بیشتر از OVهای پس‌اضافه‌ای باشد ۵۰-۵۰ است. یعنی یک به دو. اما احتمال اینکه در هر شش منطقه همین الگو وجود داشته باشد یک به شصت و چهار است (احتمال یک‌دوم را شش بار در خودش ضرب کنید)، که احتمال پابینی است. پس اینکه در هر شش منطقه تصادفاً به نتیجه یکسانی برسیم، تصادف بعیدی است و بنابراین این نتیجه باید به لحاظ زبانی معنادار باشد؛ به عبارت دیگر باید انگیزه‌ای زبان‌شناختی داشته باشد.

گفتنی است که درایر در ابتدای مقاله روشن‌ترین مثال یعنی ترتیب حرف‌اضافه و اسم را می‌آورد. بر اساس داده‌های خام همبستگی بسیار روشنی میان ترتیب این دو و ترتیب فعل و مفعول برقرار است.

	آفریقا	اوراسیا	آسیای جنوب‌شرقی و اقیانوسیه	استرالیا-گینه‌نو	آمریکای شمالی	آمریکای جنوبی	مجموع
OV-Postp	(۱۵)	(۲۶)	(۵)	(۱۷)	(۲۵)	(۱۹)	۱۰۷
OV-Prep	۳	۳	-	۱	-	-	۷
VO-Postp	۴	۱	-	-	۳	۴	۱۲
VO-Prep	(۱۶)	(۸)	(۱۵)	(۶)	(۲۰)	(۵)	۷۰

۱. جدول شماره یک درایر (ص ۸۳)

اعداد خانه‌های جدول تعداد سرده‌های هر رده را در هر منطقه جغرافیایی نشان می‌دهد. در هر منطقه دور عدد بزرگ‌تر برای هر دو ترتیب مفعول و فعل، در مقاله، خط کشیده شده است (در اینجا داخل پرانتز گذاشته شده). همان‌طور که در دو سطر اول جدول می‌بینیم در هر شش منطقه تعداد سرده‌هایی که ترتیب OV دارند و پس‌اضافه‌ای اند بیشتر است تا سرده‌هایی که OV و پیش‌اضافه‌ای اند. دو سطر بعدی نشان می‌دهد که تعداد سرده‌های VO و پیش‌اضافه‌ای در هر شش منطقه بیشتر است تا سرده‌های VO و پس‌اضافه‌ای. بنابراین همبستگی روشنی میان ترتیب حرف‌اضافه و گروه اسمی و ترتیب مفعول و فعل وجود دارد. آن‌چنان‌که درایر می‌گوید (ص ۸۵) بدین ترتیب شاهد محکمی داریم بر اینکه جفت <حرف‌اضافه و گروه اسمی> «جفت همبستگی»^۱ است و در این جفت همبستگی حرف‌اضافه هم الگوی فعل^۲ است و گروه اسمی هم الگوی مفعول^۳ (ص ۸۵). درایر این اصطلاحات را این‌گونه معرفی کرده است:

اگر ترتیب جفت عنصر X و Y با ترتیب فعل و مفعول همبستگی نشان دهد، آنگاه زوج مرتب <X, Y> را «جفت همبستگی» می‌نامیم و در این جفت همبستگی X را «هم الگوی فعل» و Y را «هم الگوی مفعول» می‌خوانیم (ص ۸۲).

در ادامه می‌گوییم اما این «همبستگی نشان دادن» یعنی چه؟ و پاسخ می‌دهد که در روشن‌ترین موارد همبستگی، زبان‌های VO به طرز فاحشی ترتیب XY را به کار می‌گیرند، در حالی که زبان‌های OV به طرز فاحشی ترتیب YX را. اما بلافاصله می‌افزاید که تنها در جفت عناصر معدودی (مثل حرف‌اضافه و گروه اسمی) چنین ویژگی‌ای در کار است، پس باید همبستگی را دقیق‌تر تعریف کرد.

درایر پس از رده حرف‌اضافه به سراغ آمار مربوط به ترتیب اسم و بند موصولی می‌رود (ص ۸۶). در این مورد اعداد خام مربوط به سرده‌های هر منطقه بدین شرح است:

1. correlation pair
2. verb patterner
3. object patterner

	آفریقا	اوراسیا	آسیای جنوب‌شرقی و اقیانوسیه	استرالیا-گینه‌نو	آمریکای شمالی	آمریکای جنوبی	مجموع
OV-RelN	۵	(۱۱)	۲	۲	۳	۳	۲۶
OV-NRel	(۹)	۵	۲	(۶)	(۱۲)	۳	۳۷
VO-RelN	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۱
VO-NRel	(۲۱)	(۸)	(۱۲)	(۳)	(۱۱)	(۵)	۶۰

۲. جدول شماره ۲ی درایر (ص ۸۶)

چنان‌که می‌بینیم این جدول به اندازه‌ی جدول مشخصه^(۵) نوع حرف‌افزافه گویا نیست و آن همبستگی «فاحش» را نشان نمی‌دهد. ممکن است به ستون مجموع نگاه کنیم و آن را این‌چنین تفسیر کنیم: ترتیب NRel فارغ از ترتیب فعل و مفعول ترتیب غالب در این مشخصه است و به این نتیجه برسیم که هسته اسمی و بند موصولی جفت همبستگی نیست. اما بررسی همه‌جانبه جدول چنین نتیجه‌ای در بر ندارد.

در دو سطر اول یعنی داده‌های مربوط به زبان‌های OV تنها در اوراسیا ساخت موصولی پیش اسمی بیش از متناظر پس‌اسمی‌اش یافت می‌شود. اما در دو ردیف مربوط به زبان‌های VO به‌وضوح می‌بینیم که در هر شش منطقه جغرافیایی ساخت موصولی پس‌اسمی به‌مراتب بیشتر از ساخت موصولی پیش‌اسمی یافت می‌شود. تنها یک سرده (چینی) ترتیب RelN دارد و ۶۰ سرده دیگر NRel اند. بنابراین آن‌چنان‌که درایر خود تصریح می‌کند «درست است که در این مورد همبستگی بدان گونه که در مورد نوع حرف‌افزافه وجود داشت در کار نیست، اما همچنان همبستگی‌ای در کار هست؛ از این جهت که ترتیب RelN در میان زبان‌های OV رایج‌تر است تا در زبان‌های VO و برعکس ترتیب NRel». اینجاست که درایر به سراغ مفهوم «نسبت سرده‌ها» می‌رود. جدول نسبت سرده‌ها که تنها دو سطر دارد، به‌وضوح گویای همبستگی است (ص ۸۷).

	آفریقا	اوراسیا	آسیای جنوب‌شرقی و اقیانوسیه	استرالیا-گینه‌نو	آمریکای شمالی	آمریکای جنوبی	مجموع
OV	(۰/۳۶)	(۰/۶۹)	(۰/۵۰)	(۰/۲۵)	(۰/۲۰)	(۰/۵۰)	۰/۴۲
VO	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۸	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۱

۳. جدول شماره ۳ی درایر (ص ۸۷)

«این جدول نشان می‌دهد که در هر شش منطقه نسبت سرده‌های دارای ترتیب RelN در زبان‌های OV بیشتر است تا در زبان‌های VO. می‌توان گفت که میان ترتیب اسم و بند موصولی و ترتیب فعل و مفعول همبستگی وجود دارد؛ از این جهت که ترتیب RelN در زبان‌های OV

به‌وضوح رایج‌تر است تا در زبان‌های VO» (ص ۸۷). درایر ادامه می‌دهد که در عموم موارد برای آزمودن همبستگی‌ها در چنین جدول‌هایی نسبتِ سرده‌ها را با هم مقایسه می‌کند و تنها در مواقعی که اعداد خام سرده‌ها مانند مورد حرف‌افزافه همبستگی را فریاد می‌زند، به سراغ نسبت‌ها نمی‌رود. اینجاست که درایر برای لحاظ کردن چنین ملاحظاتی تعریف اولیه‌اش (ص ۸۲) را از هم الگوهای فعل و مفعول بازبینی می‌کند و این چنین دقیق‌تر بیان می‌کند:

اگر جفت عنصر X و Y به‌گونه‌ای باشد که X در زبان‌های VO به‌وضوح بیشتر تمایل داشته باشد پیش از Y بیاید تا در زبان‌های OV، آنگاه $\langle X, Y \rangle$ «جفت همبستگی» است و در این جفت X «هم‌الگوی فعل» است و Y «هم‌الگوی مفعول» (ص ۸۷).

درایر طبق همین تعریف و با در نظر گرفتن جدول نسبت سرده‌ها در صفحات بعدی به تعیین جفت‌هستگی‌ها می‌پردازد و در مواردی جفت‌هایی را که پیش از این جفت همبستگی دانسته می‌شدند جفت ناهمبستگی^۱ تشخیص می‌دهد.

فهرست کامل جفت‌های همبستگی در جدول ۳۹ صفحه ۱۰۸ مقاله می‌آید که شمار آنها هفده تاست. جدول ۳۹ درایر یک جدول سه‌ستونه است که در آن ستون سمت چپ هم‌الگوهای فعل است، ستون وسط هم‌الگوهای مفعول و ستون سمت راست مثال از جفت همبستگی‌ای که در همان ردیف به صورت هم‌الگوی فعل و هم‌الگوی مفعول آمده بود. در اینجا فهرست جفت‌های همبستگی را با نماد ریاضی زوج مرتب به صورت $\langle X, Y \rangle$ آورده‌ایم که در آن عنصر اول هم‌الگوی فعل است و عنصر دوم هم‌الگوی مفعول.

۱. \langle فعل، مفعول \rangle
۲. \langle فعل، فاعل \rangle
۳. \langle حرف‌افزافه، گروه اسمی \rangle
۴. \langle فعل ربطی، مسند \rangle
۵. \langle «خواستن»^(۶)، گروه فعلی \rangle
۶. \langle فعل کمکی زمان/نمود، گروه فعلی \rangle
۷. \langle فعل کمکی منفی^(۷)، گروه فعلی \rangle
۸. \langle متمم‌نما، جمله \rangle
۹. \langle ادات پرسشی^(۸)، جمله \rangle
۱۰. \langle پیرونمای قیدی^(۲)، جمله \rangle
۱۱. \langle حرف تعریف، اسم^(۱) \rangle
۱۲. \langle واژه جمع^(۹)، اسم^(۱) \rangle
۱۳. \langle اسم، مضاف‌الیه \rangle

1. noncorrelation pairs
2. adverbial subordinator

۱۴. <اسم، بندِ موصولی>

۱۵. <صفت، معیارِ مقایسه>

۱۶. <فعل، گروه حرف‌افزافه>

۱۷. <فعل، قیدِ حالت>

جفت‌های ناهمبستگی را در جدولِ چهل (ص ۱۰۸) می‌آورد که پیش از این در جدولِ شانزده (ص ۹۵) نیز آورده بود. این ناهمبستگی‌ها از این قرارند:

۱. صفت، اسم

۲. صفت اشاره، اسم

۳. قید تشدید، صفت

۴. ادات نفی، فعل

۵. ادات زمان/نمود، فعل

اینها در واقع هسته و وابسته‌هایی‌اند که طبق نظریهٔ هسته-وابسته قرار است جفتِ همبستگی باشند، اما درایر همبستگی‌ای میانِ ترتیبِ آنها و ترتیبِ مفعول و فعل نمی‌یابد.

نهایتاً درایر برای توجیه وجود جفت‌های همبستگی (و در پاسخ به پرسش دومِ آغازِ مقاله‌اش) نظریهٔ سوی انشعاب^۱ را مطرح می‌کند که طبق آن در جفت‌های همبستگی عنصرِ هم‌الگو با فعل در واقع عنصری غیرگروهی است و عنصرِ هم‌الگو با مفعول عنصری گروهی است. یعنی در عنصرِ هم‌الگو با مفعول، نمودارِ درختی شاخه‌شاخه می‌شود؛ انشعاب می‌یابد. پس OVها به سمتِ چپ شاخه‌شاخه می‌شوند و چپ‌انشعابی^۲ اند و VOها به سمتِ راست منشعب می‌شوند و راست‌انشعابی^۳ اند. بنابراین رده‌های آرمانی VO و OV را می‌توانیم با دو عنوانِ راست‌انشعابی و چپ‌انشعابی جایگزین کنیم.

-
1. branching direction
 2. left-branching
 3. right-branching

۳. پیشینه پژوهش در ایران؛ شرح آثار دبیرمقدم

همان‌گونه که در مقدمه ذکر آن آمد، پژوهش‌های زبان‌شناسان ایرانی در باب رده‌شناسی ترتیب سازه‌ها متأثر از آثار دبیرمقدم در این حوزه است و در واقع مبنای کار آنها الگو و برداشت دبیرمقدم از مقاله درایر است. بنابراین در این بخش به سراغ برداشت دبیرمقدم از مقاله درایر و شیوه بهره‌گیری او از این مقاله می‌رویم. در اینجا کتاب رده‌شناسی زبان‌های ایرانی دبیرمقدم و دو مقاله انگلیسی او را بررسی خواهیم کرد.

نکته مهم در کار دبیرمقدم این است که به جای آنکه از نتایج مقاله درایر استفاده کند، از جداول آماری آن به شیوه خود استفاده می‌کند و گاه این شیوه ابتکاری در تعارض با نتایج درایر است.

کار دبیرمقدم از سه جنبه با مقاله درایر در تعارض است:

۱. کاربرد جفت عناصری که به‌صراحت در مقاله درایر جفت ناهمبستگی خوانده شده‌اند به جای جفت همبستگی.
 ۲. به‌کارگیری تنها دو ستون از جدول‌ها، ستون اوراسیا و ستون مجموع، بدون در نظر گرفتن توزیع منطقه‌ای.
 ۳. کاربرد جدول‌های چهارسطری به جای جدول‌های دو سطری نسبت سرده‌ها و به دست دادن رده‌شناسی‌ای چهارگانه.
- در ادامه به هر یک از این سه مورد خواهیم پرداخت:

۳.۱. جفت‌های همبستگی

دبیرمقدم (۱۳۹۳) در *رده‌شناسی زبان‌های ایرانی* (ص ۱۱۷) می‌نویسد مقاله (۱۹۹۲) درایر را مبنای این کتاب قرار داده است و ادامه می‌دهد «در مقاله مذکور ۲۳ همبستگی به دست داده شده است». در حالی که همان‌گونه که پیشتر گفتیم درایر در مقاله تنها ۱۷ جفت‌عنصر را جفت همبستگی تشخیص داده است و پنج تا را به‌صراحت جفت ناهمبستگی می‌خواند. اما دبیرمقدم تأکید صریح درایر را در «ناهمبستگی» خواندن این پنج جفت‌عنصر چندان مهم ندیده است و در مورد زبان‌های ایرانی همین که مقوله‌های دستوری موجود در جفت‌عنصری در زبان مورد نظر یافت می‌شده، آن را به‌حساب آورده است. البته در جایی اشاره به این واقعیت کرده است: «در جدول‌های ۱۰-۲ و ۱۱-۲،^(۱۰) ستون‌های عمودی دارای نشانه پیکان (↓) ستون‌های «جفت همبستگی» هستند، یعنی همبستگی مؤلفه^(۱۱) مربوط به آن ستون با ترتیب مفعول نسبت به فعل به لحاظ آماری مهم و معنی‌دار است. بر همین اساس، ستون‌های فاقد این نشانه «جفت همبستگی» معنی‌دار نیستند» (ص ۱۲۷-۱۲۸). دبیرمقدم به این نکته اشاره می‌کند اما همچنان در شمارش نهایی‌اش تفاوتی میان مؤلفه‌ها قائل نیست و همه را در محاسباتش وارد کرده است.

درواقع ناهمبستگی بودن این جفت‌ها به لحاظ نظری نیز برای درایر اهمیت ویژه‌ای داشته، چراکه پیش‌بینی نظریه هسته-وابسته را مردود می‌کند و معرفی نظریه‌ای جدید را در توجیه وجود جفت‌های همبستگی ایجاب می‌کند (ص ۹۵). و نظریه تازه درایر، یعنی نظریه سوی انشعاب، به درستی این جفت‌ها را جفت همبستگی نمی‌داند؛ چراکه هیچ یک از دو عنصر گروهی نیستند و نمودار درختی به هیچ سو شاخه‌شاخه نمی‌شود.

این جفت‌های ناهمبستگی همان طور که پیشتر گفتیم اینهاست:

۱. صفت، اسم

۲. صفت اشاره، اسم

۳. قید تشدید، صفت

۴. ادات نفی، فعل

۵. ادات زمان/نمود، فعل

از این پنج تا دبیرمقدم دو تای آخر را به کار نمی‌گیرد؛ تنها بدین سبب که در زبان‌های مورد بررسی اش ادات نفی و ادات زمان/نمود وجود ندارد (پاورقی ص ۱۱۸). اما سه تای اول را بدون در نظر گرفتن جفت همبستگی نبودنشان در شمارش‌هایش وارد می‌کند.

همچنین درایر دو جفت‌عنصر دیگر را نیز در مقاله‌اش بررسی می‌کند، اما درباره آنها نظر قطعی نمی‌دهد: یکی عدد و اسم (ص ۱۲۰) و دیگری وند زمان/نمود و ستاک فعل (ص ۱۲۶). دبیرمقدم این دو جفت‌عنصر را نیز در محاسباتش وارد کرده است. البته دبیرمقدم (ص ۱۲۸) به این نکته اشاره می‌کند که این دو مؤلفه در مقاله درایر طبقه‌بندی قطعی نشده‌اند و آنها را در جدول‌هایش با علامت سؤال مشخص می‌کند، اما همچنان در شمارش نهایی آنها را دخیل می‌کند.

آن‌چنان که دبیرمقدم می‌گوید پنج^(۱۲) جفت همبستگی دیگر را از پایگاه داده‌های درایر برگزیده است (ص ۱۲۳). اما مشخصه‌هایی که درایر در پایگاه داده‌هایش (۲۰۱۷)^(۱۳) آورده است لزوماً با ترتیب مفعول و فعل همبستگی ندارند و بنابراین «جفت همبستگی» نیستند، بلکه صرفاً پارامترهایی چند ارزشی برای رده‌بندی زبان‌اند. درایر در مقاله ۲۰۰۹ اش که بازبینی مقاله ۱۹۹۲ است تصریح می‌کند که با افزایش زبان‌های مورد بررسی‌اش به بیش از ۱۵۰۰ زبان، تغییری در اینکه کدام جفت‌عنصرها با ترتیب فعل و مفعول همبستگی دارند ایجاد نشده است (درایر ۲۰۰۹، ص ۱). افزون بر این، از آنچه از والس آنالین^(۱۴) نیز می‌توان فهمید جفت همبستگی تازه‌ای یافت نشده است. بنابراین افزودن این مؤلفه‌ها به جفت‌های همبستگی واقعی خطایی در تعیین جایگاه زبان در پیوستار OV-VO ایجاد خواهد کرد.

آن‌چنان که در ایران زبانزد است، در نهایت دبیرمقدم برای بررسی رده‌شناختی زبان‌ها «بیست‌و‌چهار مؤلفه» را به کار می‌گیرد. ریز این مؤلفه‌ها به همراه مثال‌های فارسی در صفحه

۱۲۴ تا ۱۲۷ کتاب رده‌شناسی زبان‌های ایرانی دبیرمقدم آمده است و در اینجا از تکرار آن پرهیز شد.

۲.۳. ستون‌ها

دبیرمقدم (در هر دو مقاله و کتابش) در جدول هر یک از جفت‌عنصرها تنها داده‌های دو ستون را در نظر گرفته است: ستون اوراسیا که زبان‌های ایرانی به آن تعلق دارد و ستون مجموع. در حالی که نتایجی که درایر در مورد ماهیت جفت‌های همبستگی می‌گیرد، حاصل بررسی اعداد ستون مجموع نیست؛ بلکه مقایسه اعداد هر شش ناحیه او را به تعیین جفت‌های همبستگی رهنمون می‌کند. درایر در جایی از مقاله‌اش (در مورد ترتیب اسم و صفت اشاره) به صراحت از «خطر» استفاده از اعداد ستون مجموع بدون در نظر گرفتن توزیع منطقه‌ای سخن می‌گوید (ص ۹۷). پس اینکه آمار ستون مجموع را معیار وضعیت رده‌شناختی زبان در جهان فرض کنیم در تعارض با مقاله درایر است.

۳.۳. سطرها

دبیرمقدم در تحلیل‌هایش برای تمام مشخصه‌ها جدول چهارسطری داده‌های خام را به کار می‌بندد و به سراغ جدول‌های دوسطری نسبت سرده‌ها نمی‌رود و حتی حرفی از نسبت سرده‌ها نمی‌زند. این در حالی است که همان‌گونه که پیشتر گفتیم درایر تصریح کرده است که تنها در مواردی که همبستگی بسیار فاحش است به سراغ نسبت سرده‌ها نمی‌رود (درایر، ص ۸۷).

بر اساس جدول‌های چهار سطری، دبیرمقدم دو اصطلاح قوی و ضعیف را وارد رده‌شناسی‌اش می‌کند و به جای دو رده OV و VO، چهار رده اصلی را این‌چنین معرفی می‌کند: فعل‌پایانی قوی، فعل‌پایانی ضعیف، فعل‌میانی قوی^(۱۵)، فعل‌میانی ضعیف. طبق آنچه از نوشته‌های دبیرمقدم می‌توان برداشت کرد فعل‌پایانی قوی رده‌ای است که اکثریت سرده‌های فعل‌پایانی در هر مشخصه بدان تعلق دارند. فعل‌پایانی ضعیف آن رده‌ای است که اقلیت سرده‌های فعل‌پایانی در هر مشخصه بدان تعلق دارند. فعل‌میانی قوی و ضعیف نیز بر اساس مفهوم اکثریت و اقلیت به همین منوال تعریف می‌شود. دبیرمقدم درباره رده‌های قوی و ضعیف در کتاب تعریف صریحی به دست نمی‌دهد و تنها در توضیح جدول مربوط به رده حرف‌اضافه (۱۳۹۳، ص ۱۲۱)^(۱۶) به‌طور ضمنی به این رده‌ها اشاره می‌کند (ص ۱۲۴). اما در دو مقاله‌اش از نام‌گذاری این رده‌ها قدری صریح‌تر حرف می‌زند (دبیرمقدم، ۲۰۰۱: ۱۸؛ ۲۰۰۶: ۳۴). نکته اینجاست که در هر دو مقاله تعریف‌ها از یک سو اندکی گنگ و نام‌گذاری‌ها کم‌وبیش نامعقول است و از سوی دیگر کاملاً با هم منطبق نیست.

در مقاله ۲۰۰۱ می‌گوید که در این مقاله «برای هر یک از همبستگی‌ها، نشان داده شده است که آیا فارسی با گرایش غالبی که در مطالعه آماری درایر ثبت شده جور است یا با اقلیت

همسو است. اگر اولین حالت صادق بود فارسی را OV/VO ی قوی خوانده‌ام، و اگر دومی صادق بود، به آن برچسب OV/VO ی ضعیف داده‌ام».

به نظر می‌رسد ایراد کار از درهم به کار بردن مفاهیم ترتیب خطی واقعی و رده‌های آرمانی ناشی شده است. اینکه در گفته دیبیرمقدم فارسی هم می‌تواند برچسب OV بگیرد و هم VO معنایش این است که این دو را در حکم برچسب رده‌های آرمانی به کار برده است؛ چراکه می‌دانیم ترتیب خطی فارسی OV است. فارسی فعل‌پایانی است. فعل را پس از مفعول می‌آورد. پس به لحاظ ترتیب مفعول و فعل VO نیست. اما اینکه دو واژه ضعیف و قوی را در کنار این دو برچسب می‌آورد کار را پیچیده می‌کند. اگر از رده‌های آرمانی حرف می‌زنیم، OV یا VO ی ضعیف چگونه می‌توانند رده آرمانی باشند؟ رده حداقلی‌ها (ضعیف‌ها) چه طور آرمانی است؟ در واقع ایراد و تناقض گفته دیبیرمقدم اینجا است: وقتی در کنار OV و VO، ضعیف و قوی را می‌آوریم ضمناً گفته‌ایم از رده‌های آرمانی حرف نمی‌زنیم. و وقتی به فارسی برچسب VO می‌دهیم ضمناً می‌گوییم اصطلاحاً همان به رده آرمانی ارجاع دارد؛ چون ترتیب خطی فارسی VO نیست.

طبق نوع برچسب‌زنی دیبیرمقدم ممکن است به چنین جمله‌ای برسیم: «فارسی در این مشخصه VO ضعیف است». ببینیم از این جمله چه می‌توان فهمید. فارسی خود VO نیست و در این مشخصه نیز شبیه اکثر VO ها رفتار نمی‌کند، پس چطور می‌تواند در برچسب نام VO را یدک بکشد؟ حداقل ایرادی که در اینجا وارد است این است که این نام‌گذاری نامناسب و ناگویاست. از نام‌گذاری که بگذریم واقعیت این است که در این جفت همبستگی رفتار فارسی شبیه آن دسته از VO ها است که مثل رده آرمانی‌شان رفتار نمی‌کنند. پس رده‌ای که تعریف کرده‌ایم این است: رده VO هایی که مثل نمونه‌هایشان رفتار نمی‌کنند. بعد می‌خواهیم بشماریم فارسی یا هر زبان دیگر در چند همبستگی مثل VO هایی رفتار می‌کند که مثل اکثر VO ها رفتار نمی‌کنند؟ فایده چنین کاری چیست؟

در واقع اگر همه جفت‌های همبستگی آماری یک‌دست و منظم مانند آمار مربوط به رده‌های حرف‌اضافه داشتند، در نهایت برای هر زبان تعداد علامت‌هایی که رده‌های ضعیف می‌خوردند با علامت‌های قوی‌ها با ترتیب برعکس یکی از آب درمی‌آمد (یعنی آمار OV ی ضعیف و VO ی قوی با هم یکی می‌شد و VO ی ضعیف و OV ی قوی با هم). مثلاً همین که فارسی پیش‌اضافه‌ای است، همزمان خانه‌های VO+پیش‌اضافه و خانه OV+پیش‌اضافه علامت می‌خورد؛ که چون این مشخصه جفت همبستگی است و همبستگی‌اش فاحش است رده‌های ضربدر خورده به ترتیب اقلیت و اکثریت را می‌سازند و در چارچوب دیبیرمقدم VO ی قوی و OV ی ضعیف نام می‌گیرند. در مواردی که زبان مورد بررسی هر دو ارزش مشخصه‌ای را دستوری کرده باشد، باز

هم قوی‌ها و ضعیف‌ها به یک اندازه علامت می‌خورند. اما در محاسباتِ دبیرمقدم این ارقام یکی نیست؛ به دو سبب: یک اینکه همه جفت‌هایی که دبیرمقدم بررسی می‌کند جفتِ همبستگی نیستند و دو اینکه همه همبستگی‌ها به اندازه موردِ حرف‌اضافه واضح و فاحش نیستند؛ که این خود ایرادِ دیگری در محاسباتِ دبیرمقدم وارد می‌کند که در بخشِ بررسیِ موردی به آن خواهیم پرداخت.

حال به سراغ مقاله ۲۰۰۶ برویم. دبیرمقدم در این مقاله می‌گوید: «من فارسی را سازگار با جفتِ همبستگی OV و پیش‌اضافه علامت‌گذاری می‌کنم» تا اینجا همه چیز تقریباً درست است. فقط اینکه طبقِ تعریفِ درایر در اینجا جفتِ همبستگی <حرف‌اضافه، اسم> است، نه OV و پیش‌اضافه یا VO و پیش‌اضافه. اما از این جهت درست است که فارسی OV است و پیش‌اضافه دارد. در ادامه اما می‌گوید: «همچنین سازگار با جفتِ همبستگی VO و پیش‌اضافه». اما فارسی که VO نیست. باز ادامه می‌دهد: «از آنجا که اولی فارسی را در گروه اقلیت قرار می‌دهد و دومی فارسی را در گروه اکثریت می‌گذارد، فارسی نو را از «رده» OV ضعیف و پیش‌اضافه و VO قوی و پیش‌اضافه می‌خوانم». این جمله ایرادی افزون بر ایراداتِ پیش‌گفته (در نقد مقاله ۲۰۰۱) دارد و آن اینکه در نامِ رده پیش‌اضافه را با VO قوی و OV ضعیف همراه کرده است: نامِ رده ترتیبِ خاصی از یک جفتِ همبستگی است به علاوه آنچه خود قرار است در بهترین حالت نامِ رده‌ای آرمانی باشد. ما می‌توانیم رده‌ای تعریف کنیم از باهماییِ دو ویژگی در زبان. مثلاً اگر بگوییم رده‌ی زبان‌های OV و پیش‌اضافه‌ای هیچ ایرادی ندارد. اما همراه کردنِ نامِ یک رده آرمانی با یک ویژگی دستوری خاص (در اینجا ترتیبِ خطیِ دو عنصر) مغلوط است؛ چراکه رده آرمانی خود دال بر باهماییِ مجموعه‌ای از ویژگی‌های دستوری است که از جنبه‌ای اشتراک دارند.

آنچه دبیرمقدم در کتاب می‌آورد، در واقع همان است که در مقاله ۲۰۰۱ می‌گوید. رده‌ها را فعل-مفعول قوی/ضعیف و مفعول-فعل قوی/ضعیف می‌خواند. اما تعریفِ صریحی به دست نمی‌دهد. تنها برتری کتاب این است که جایی که ترتیبِ خطی با نامِ رده یکسان نیست، واژه «انطباق» به کار می‌رود. مثلاً در موردِ مشخصه حرف‌اضافه می‌گوید «فارسی جزء زبان‌های دارای ترتیب مفعول- فعل ضعیف است اما با زبان‌های دارای ترتیب فعل- مفعول قوی انطباق دارد» (ص ۱۲۴).

۴. دیدگاه تازه و تحلیل داده‌ها

پیچیدگی شیوه دبیرمقدم را می‌توان با نگاهی دیگر برطرف کرد. می‌توان سؤال مطرح در مقاله ۲۰۰۱ را این طور بازگو کرد: آیا فارسی در هر مشخصه شبیه اکثر OVها رفتار می‌کند یا شبیه اکثر VOها؟ در واقع سؤال درست و بی‌ابهام این است و علامت‌هایی که دبیرمقدم در خانه‌های جدول می‌زند، پاسخ این سؤال است. و در پایان هم نتیجه‌گیری‌هایش را بر پایه ارقام دو سطر

مربوط به اکثریت‌ها بنا می‌کند؛ آنچه خود «قوی» می‌خواند. و نتایج دو سطح ضعیف عملاً کاربردی ندارد (البته در انتهای جلد دوم کتابش با این دو رده هم کار می‌کند که خود جای نقد دارد). پس بهتر است به همان رده‌بندی دوتایی پناه ببریم و اصطلاحات قوی و ضعیف را کنار بگذاریم و دو رده آرمانی OV و VO را حفظ کنیم. و از این هم بهتر این است که رده‌های آرمانی را همان چپ‌انشعابی و راست‌انشعابی درایر بنامیم و از ایجاد ابهام میان ترتیب دو عنصر مفعول و فعل و نام رده آرمانی بپرهیزیم.

در اینجا ابتدا در بررسی‌ای موردی تعارض رده‌های قوی دبیرمقدم با رده‌های آرمانی OV و VO را نشان می‌دهیم و پس از آن شیوه تازه خود را که بر پایه رده‌های آرمانی OV و VO استوار است بیشتر شرح می‌دهیم.

۴.۱. بررسی موردی؛ تعارض رده‌های «قوی» دبیرمقدم با رده‌های آرمانی OV و VO

از آنجا که جدول داده‌های مربوط به همه مشخصه‌ها به اندازه جدول رده حرف‌افزافه (جدول شماره یک درایر (ص ۸۳)) یکدست نیست، رده فعل‌پایانی یا فعل‌میانی قوی یا ضعیف در مناطق جغرافیایی مختلف یکسان از آب در نمی‌آید. مثلاً در همین مورد بند موصولی، که در بخش مبانی نظری، شرح مقاله درایر، از آن سخن گفتیم، در اوراسیا فعل‌پایانی قوی بودن یعنی ReIN بودن و در سه منطقه (آفریقا، استرالیا-گینه‌نو، آمریکای شمالی) فعل‌پایانی قوی بودن یعنی NRel بودن. در دو منطقه دیگر قوی و ضعیف معنا ندارد چون آمار در هر دو ارزش مشخصه برابر است و اکثریت و اقلیتی شکل نمی‌گیرد. و با در نظر گرفتن اعداد مجموع فعل‌پایانی قوی می‌شود NRel. این گونه است که دبیرمقدم در این مشخصه فارسی را که بند موصولی‌اش پس اسمی است در اوراسیا فعل‌پایانی ضعیف می‌داند و در جهان فعل‌پایانی قوی و در دو جدول ۱۰-۲ و ۱۱-۲ کتابخانه‌های مربوط به این دو رده را ضربدر می‌زند (ص ۱۲۹). افزون بر این، خانه‌های مربوط به فعل‌میانی قوی را نیز در دو جدولش علامت می‌زند، چون طبق داده‌های درایر در منطقه اوراسیا و در کل جهان بیشتر سرده‌های VO بندموصولی را مانند فارسی پس از هسته اسمی می‌آورند. اما چنین ارزیابی‌ای چقدر می‌تواند درست باشد؟ یا اگر از درست و نادرست سخنی به میان نیاوریم، آیا با نتایج کار درایر همخوان است؟

بر اساس نتیجه‌گیری درایر بر پایه «نسبت سرده‌ها» در جفت همبستگی اسم و بند موصولی، اسم هم‌الگوی فعل است و بند موصولی هم‌الگوی مفعول. این بدین معنی است که NRel بودن به لحاظ ساخت زبانی با VO بودن پیوند دارد. و اگر زبانی ترتیب ReIN داشته باشد، آن زبان به نمونه‌اعلای زبان‌های OV نزدیک‌تر خواهد بود و درواقع یک مشخصه با ارزش چپ‌انشعابی دارد. اتفاقاً درایر در متن مقاله نیز این نکته را تصریح می‌کند که باید نگاهمان به کل داده‌ها باشد و این‌گونه است که مشخصه ترتیب هسته اسمی و بندموصولی را

جفت همبستگی تعیین می‌کند. او می‌گوید «اگر توجهمان را محدود به اعداد زبان‌های OV در جدول ۲ کنیم، دلیل کافی برای تعیین همبستگی نمی‌یابیم: تنها در یکی از شش منطقه بندهای موصولی پیش اسمی (ReIN) در زبان‌های OV بیشترند و در ستون آخر از سمت راست یعنی ستون مجموع ترتیب NReI در واقع تا حدی رایج‌تر هم هست. در مقابل، وقتی به اعداد مربوط به زبان‌های VO نگاه می‌کنیم شواهدی بر تمایلی بسیار قوی در زبان‌های VO برای NReI بودن می‌بینیم». آنچه به وضوح در این بخش از مقاله به چشم می‌آید این است که ما نمی‌توانیم قضاوت‌مان را بر آمار ستون مجموع بنا کنیم و ادعا کنیم حالا داریم زبان را با زبان‌های جهان مقایسه می‌کنیم. سنجیدن هر زبان مشخص با زبان‌های جهان به معنای مقایسه آن با آمار ستون مجموع نیست، بلکه سنجیدن آن با نتیجه‌ای است که از برآیند داده‌های همه زبان‌ها در هر شش منطقه و در نهایت از طریق مقایسه «نسبت سرده‌ها» حاصل می‌شود. در واقع درایر در این بخش از مقاله به صراحت می‌گوید که تنها یک گوشه جدول را نگاه کردن نمی‌تواند ما را به نتیجه درست برساند، حتی اگر آن یک گوشه ستون مجموع باشد. پس اینکه دبیرمقدم ستون مجموع را معیار سنجش رده زبان در جهان می‌کند نمی‌تواند همیشه درست باشد. در واقع مقاله درایر معیار درست‌تر را به دستمان داده است و اینکه ما برای بررسی‌هایمان جدا جدا به سراغ ستون‌های جدول‌های چهارسطری درایر برویم در واقع خود را از نتایج مقاله او محروم کرده‌ایم. وقتی درایر شش منطقه جغرافیایی در نظر می‌گیرد تا به نتیجه‌ای درباره ماهیت ساختار زبان‌های جهان برسد که در آن خطاهای ناشی از قرابت‌های وراثتی یا وام‌گیری کمترین راه را داشته باشد، تنها به سراغ داده‌های یک منطقه رفتن چه سودی دارد؟

مقاله	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	۲۲	۲۳	۲۴	جمع	
رده	X																									
فعل‌یابی قوی										X	X	X	X					X	X		X	X			۱۵	
فعل‌یابی ضعیف	X												X	X						X	X			X	۱۲	
فعل‌یابی ضعیف												X						X							۸	
فعل‌یابی قوی										X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	۱۹

۴. زبان فارسی در مقایسه با زبان‌های جهان (دبیرمقدم، ۱۳۹۳: ۱۲۹)

۲.۴. شیوه تازه

مقاله درایر جفت عنصرهایی را که با ترتیب فعل و مفعول همبستگی دارد تعیین می‌کند. فهرستی هفده‌تایی از این جفت‌های همبستگی به دستمان می‌دهد. در هر جفت همبستگی هم‌الگوی فعل و مفعول را می‌شناسیم. پس می‌دانیم کدام ترتیب با ترتیب OV پیوند دارد و کدام با VO. پس می‌توانیم بر مبنای هر جفت همبستگی مشخصه‌ای دو ارزشی بسازیم که یک ارزش آن با رده آرمانی OV همسوست و یک ارزشش با رده آرمانی VO. در مورد هر زبان ارزش‌های هم‌سو با دو رده آرمانی را می‌شماریم و تعیین می‌کنیم که این زبان چقدر به رده آرمانی OV یا VO نزدیک است. و اصلاً نیاز نیست به سراغ داده‌های خام مقاله درایر برویم. بدین ترتیب از ثمره کار درایر در رده‌بندی زبان‌ها بهره می‌بریم.

اگر فهرست هفده‌تایی جفت‌های همبستگی را به شکل هفده مشخصه ببینیم، پانزده تایی آن در زبان‌های ایرانی موضوعیت دارد. فعل کمی منفی^(۱۷) و واژه جمع در زبان‌های ایرانی‌ای که می‌شناسیم وجود ندارد.^(۱۸) پس این دو مشخصه را کنار می‌گذاریم.

۳.۴. تحلیل داده‌های فارسی به شیوه تازه

حال بیاییم داده‌های فارسی را بررسی کنیم و به شیوه جدید جایگاه فارسی را در پیوستار چپ‌انشعابی-راست‌انشعابی تعیین کنیم. در جدول زیر ارزش هر یک از مشخصه‌ها را در زبان فارسی مشخص کرده‌ایم. همان‌طور که پیشتر گفتیم معیار چپ و راست در برچسب‌های چپ/راست انشعابی خط لاتین است. پس «نان را خورد» را باید به صورت nān rā xord ببینیم که در آن صورت فعل که عنصر غیرگروهی باشد در سمت راست قرار می‌گیرد و مفعول، عنصر گروهی، در سمت چپ آن قرار می‌گیرد و گسترش درخت جمله به سمت چپ خواهد بود. پس فارسی در این مشخصه چپ‌انشعابی است و در جدول این خانه علامت می‌خورد.

مشخصه‌ها	چپ‌انشعابی	راست‌انشعابی	دوازسی	مثال
۱. ترتیب مفعول و فعل	•			تان را - خورد
۲. ترتیب فاعل و فعل	•			مرد قبلند - آمد
۳. ترتیب گروه اسمی و حرف اضافه		•		روی + میز چوبی
۴. ترتیب مستند و فعل ربطی	•			معلم من - است
۵. ترتیب گروه فعلی و «خواستن»		•		می‌خواهم + سیاهش را بنیم
۶. ترتیب گروه فعلی و فعل کمکی زمان نمود			•	۱. به مدرسه رفته + بودم ۲. دارم + سبب می‌خورم
۷. ترتیب جمله و متمم‌ها		•		که + سیاهش مریض است
۸. ترتیب جمله و ادات پرسشی		•		آیا + مرا دوست داری؟
۹. ترتیب جمله و بیرونمای قیدی		•		وقتی + سیاهش رفت
۱۰. ترتیب اسم ^۲ و حرف تعریف	•			مرد «پوران» می‌آید کتاب، سبز»
۱۱. ترتیب مضامفالیه و مضامف		•		بدر + - سیاهش
۱۲. ترتیب بند موضوعی و اسم		•		فیلم‌هایی - که می‌بنیم
۱۳. ترتیب معیار مقایسه و صفت			•	۱. زیباتر + از سیاهش ۲. از سیاهش + زیباتر
۱۴. ترتیب گروه حرف اضافه و فعل	•			پشت می‌ریش - نشست
۱۵. ترتیب قید حالت و فعل	•			بسیار زیبا + می‌رقصید
مجموع	۶	۷	۲	

۵. جدول تعیین جایگاه فارسی در پیوستار راست انشعابی-چپ انشعابی

همان‌گونه که می‌بینیم از پانزده مشخصه‌ای که در فارسی قابل بررسی است شش مشخصه چپ انشعابی است و هفت مشخصه راست انشعابی: شش مشخصه هم‌سو با رده آرمانی OV است و هفت مشخصه هم‌سو با رده آرمانی VO. دو مشخصه هم هر دو ارزش را دارند.^(۱۹) پس فارسی در طیف OV-VO جایی در میانه دارد و اندکی به رده آرمانی VO نزدیک‌تر است تا رده آرمانی OV.

این شیوه بسیار ساده و سراسر است و مقایسه رده‌شناختی زبان‌ها را بسیار آسان می‌کند. همچنین ابهام و پیچیدگی روش دبیرمقدم را ندارد و بدون نیاز به جدول‌های پر از عدد و رقم درایر تنها با دانستن دستور هر زبان ما را به جایگاه رده‌شناختی آن زبان می‌رساند.

ناگفته پیداست که اعدادی که دبیرمقدم در مورد فارسی به دست می‌آورد با نتایج مقاله حاضر یکی نیست. از جدولی (ص ۱۱-۲، ۱۲۹) که برای زبان فارسی در مقایسه با زبان‌های جهان رسم می‌کند به این نتیجه می‌رسد: فارسی دارای ۱۵ مؤلفه از مؤلفه‌های زبان‌های فعل‌پایانی قوی و ۱۹ مؤلفه از مؤلفه‌های زبان‌های فعل‌میانی قوی است (ص ۱۲۸). دبیرمقدم در شمارش

ارزش هر مشخصه (به تعبیر او مؤلفه) هرگاه زبان هر دو ارزش را دارا بوده یک بار آن را در آمار فعل‌میانی قوی محاسبه کرده است و یک‌بار در فعل‌پایانی قوی؛ که این خود بی‌اشکال نیست. ساده‌ترین اشکال این است که از ارقام نهایی نمی‌توانیم بفهمیم این زبان در چند مؤلفه به‌واقع چپ‌انشعابی یا راست‌انشعابی است و همان‌گونه که می‌بینیم مجموع دو عدد ۱۹ و ۱۵ بیش از تعداد اولیه مؤلفه‌ها یعنی ۲۴ تا خواهد بود. روشن است که وقتی زبان هر دو ارزش را دستوری کرده است دیگر نمی‌توانیم زبان را در آن مشخصه هم چپ‌انشعابی به‌حساب بیاوریم هم راست‌انشعابی؛ بلکه فقط باید آن را دوازده‌گانه بدانیم و باید مؤلفه‌های دوازده‌گانه بشماریم. در جدول دیرمقدم (که در پایان فصل دوی مقاله آمده) در ده مؤلفه هر دو رده قوی علامت خورده است.^(۲۰) با کسر عدد ۱۰ به دو عدد ۵ و ۹ خواهیم رسید. با توجه به تعداد کل مؤلفه‌های دیرمقدم (۲۴)، فارسی در تنها حدود ۲۱٪ از مؤلفه‌ها فعل‌پایانی قوی است و در ۳۷٪ از مؤلفه‌ها فعل‌میانی قوی است. و در حدود ۴۲٪ از مؤلفه‌ها دوازده‌گانه است. بنا بر این ارقام، فارسی بیش از اینکه راست‌انشعابی یا چپ‌انشعابی باشد دوازده‌گانه است. و تعداد مؤلفه‌های راست‌انشعابی‌اش یک‌وهشت‌دهم برابر مؤلفه‌های چپ‌انشعابی است؛ یعنی تقریباً دو برابر.

اما اعداد حاصل از مقاله حاضر ۶ و ۷ و ۲ (به ترتیب چپ‌انشعابی، راست‌انشعابی و دوازده‌گانه) و تعداد کل مشخصه‌ها ۱۵ است. پس فارسی در ۴۰٪ از مشخصه‌ها چپ‌انشعابی است و در حدود ۴۷٪ از مشخصه‌ها راست‌انشعابی است و تنها در ۱۳٪ از مؤلفه‌ها دوازده‌گانه است. تعداد مشخصه‌های راست‌انشعابی حدود یک‌ودوهم برابر مشخصه‌های چپ‌انشعابی است؛ یعنی تقریباً برابر.

همان‌گونه که مشاهده می‌شود نتیجه این مقاله با نتیجه کار دیرمقدم اختلاف محسوسی دارد. طبق جدولی که دیرمقدم به دست می‌دهد زبان فارسی در واقع بیشتر به رده دوازده‌گانه (آمیخته) تعلق دارد تا هر یک از دو رده راست‌انشعابی یا چپ‌انشعابی. همچنین تعداد مؤلفه‌های راست‌انشعابی‌اش تقریباً دو برابر مؤلفه‌های چپ‌انشعابی است. اما مقاله حاضر می‌گوید فارسی تقریباً در نیمی از مشخصه‌ها چپ‌انشعابی و در نیمی دیگر راست‌انشعابی است؛ با اندک گرایشی به سوی رده راست‌انشعابی.

۵. نتیجه

شیوه مرسوم به‌کارگیری مقاله درایر (۱۹۹۲) در ایران، که مبنای آن رجوع به جدول‌های آماری مربوط به جفت‌عنصرهای بررسی‌شده در مقاله درایر است، خطاهای چندگانه‌ای را در بر دارد. در این نوشته این خطاها را بررسی کردیم و در پایان راهی مناسب‌تر برای بهره‌گیری از دست‌آورد درایر در تعیین جایگاه رده‌شناختی زبان‌ها در پیوستار چپ‌انشعابی-راست‌انشعابی پیشنهاد کردیم. در این شیوه تنها با جفت‌عنصرهایی سروکار خواهیم داشت که درایر به‌صراحت آنها را

جفت همبستگی تعیین کرده است؛ یعنی همبستگی آماری ترتیب این جفت عناصر را با ترتیب مفعول و فعل تأیید کرده است. ترتیب هر یک از این جفت عناصر را مشخصه‌ای دوازده‌گانه در نظر می‌گیریم که هر زبان می‌تواند یکی از آن دو ارزش (و گاهی هر دو) را دستوری کرده باشد. دو ارزش یا دو ترتیب خطی این عناصر با دو ترتیب OV (چپ انشعابی) یا VO (راست انشعابی) همبستگی دارد. بنابراین می‌توانیم شمار مشخصه‌های دارای ارزش چپ انشعابی، راست انشعابی، یا دوازده‌گانه را بشماریم و جایگاه زبان را در پیوستار چپ انشعابی-راست انشعابی تعیین کنیم. با بهره‌گیری از این شیوه دیدیم که زبان فارسی در ۴۰٪ از مشخصه‌ها چپ انشعابی است و در حدود ۴۷٪ از مشخصه‌ها راست انشعابی است و تنها در ۱۳٪ از مؤلفه‌ها دوازده‌گانه است. پس فارسی جایی در میانه این پیوستار دارد؛ با اندک گرایش به سوی راست انشعابی‌های آرمانی.

پی‌نوشت‌ها

۱. معیار چپ و راست در اصطلاح چپ/راست انشعابی ترتیب واژه‌ها در خط لاتین است.
۲. زین پس ارجاع به مقاله (۱۹۹۲) درایر را بدون ذکر نام او و سال انتشار مقاله خواهیم آورد.
3. Some universals of grammar with particular reference to the order of meaningful elements
4. genus
دبیرمقدم برای این اصطلاح معادل «گروه زبان» را می‌آورد. اما در طبقه‌بندی موجودات زنده در زیست‌شناسی (که الگوی رده‌شناسی زبان بوده) برای genus «سرده» مصطلح است. ما نیز کاربرد «سرده» را مناسب‌تر یافتیم. در طبقه‌بندی‌های زیستی سرده بالاتر از گونه (species) و پایین‌تر از خانواده یا تیره (family) است.
5. feature
برای هر یک از جفت عناصر می‌توان یک مشخصه دوازده‌گانه بر مبنای ترتیب خطی آنها فرض کرد. XY یا YX دو ارزش متفاوت بر مشخصه است. پیش‌افزافه و پس‌افزافه دو ارزش متفاوت مشخصه «ترتیب اسم و حرف‌افزافه» است. مشخصه (feature) اصطلاحی است که درایر و هاسپلمت (۲۰۱۳) در *اطلس جهانی ساخت‌های زبان* به کار می‌برند. برای همین مفهوم اصطلاح پارامتر (parameter) نیز کاربرد داشته است.
۶. فعلی که معادل «want» در انگلیسی است و مفهوم خواست و اراده را می‌رساند.
۷. منظور از فعل کمکی منفی، عنصر منفی‌سازی است که ویژگی‌های فعلی دارد و می‌توان گفت مقوله آن فعل است؛ نه فعل کمکی‌ای که منفی شده باشد (درایر، ص ۱۰۱).
8. question particle
عنصری مانند «آیا» در فارسی که پرسشی بودن جمله را می‌رساند؛ به‌ویژه پرسش آری-نه.
9. plural word
این مقوله تنها در اقلیت کوچکی از زبان‌های جهان یافت می‌شود. واژه‌های جمع هم کاربرد با وندهای جمع در دیگر زبان‌ها هستند، اما وند نیستند؛ واژه‌هایی جداگانه‌اند (درایر، ص ۱۰۴).
۱۰. در بخش چهارم مقاله جدول دو-یازده دبیرمقدم را، با عنوان زبان فارسی در مقایسه با زبان‌های جهان، آورده‌ام.
۱۱. دبیرمقدم «مؤلفه» را معادل پارامتر در آثار درایر به کار می‌برد؛ اصطلاحی که در آثار بعدی با feature که در فارسی به «مشخصه» برگردانده می‌شود جایگزین شده است.
۱۲. در صفحه ۱۲۳ عدد را پنج و در صفحه ۱۱۸ شش نوشته است. در صفحه ۱۱۸ می‌نویسد: «شش همبستگی دیگر در مقاله (۱۹۹۲) درایر مطرح نیستند ولی در پایگاه داده‌های کنونی او موجودند. آنها عبارت‌اند از

همبستگی‌های ۱۹-۲۴ در جدول مؤلفه‌های زبان فارسی...». اما در واقع چهارتای این‌ها در فهرست همبستگی‌های درایر نیامده است: ۱. مؤلفه ۱۹: توالی اسم و تکواژ آزاد ملکی، ۲. مؤلفه ۲۰: توالی فعل اصلی و فعل(های) کمکی در مفهوم «توانستن»، ۳. مؤلفه ۲۲: حرکت پرسشواژه، ۴. مؤلفه ۲۴: توالی وند منفی‌ساز و ستاک فعل. مؤلفه‌های ۲۱ و ۲۳، یعنی توالی متمم‌نما و جمله متمم و توالی مفعول و فعل، در فهرست همبستگی‌های درایر هست.

13. Matthew Dryer's Typological Database: <https://www.acsu.buffalo.edu/~dryer/database.htm>.

14. WALS Online: The World Atlas of Language structures Online.

اطلس جهانی ساختارهای زبان، ویراسته درایر و هاسپلمت (۲۰۱۳) که به صورت برخط (wals.info) در دسترس است.

۱۵. دبیرمقدم VO را فعل‌میانی تفسیر کرده. در حالی که درایر (۹۲، ص ۸۷) در این باره به‌صراحت توضیح داده و روشن کرده است که VO هم فعل‌میانی‌ها را در بردارد و هم فعل‌آغازی‌ها را. او می‌گوید «در طول این مقاله فرض می‌کنم که می‌توان از همبستگی‌های ترتیب‌واژه در قالب تقابلی میان زبان‌های VO و OV سخن گفت. و این خود فرض می‌کند که زبان‌های SVO با زبان‌های فعل‌آغازین هم الگویند؛ فرضی که خصیصه کار لمان و ونمان است» در ادامه ضمن یادآوری مخالفان این نظر، تصریح می‌کند که با وجود اینها در مقاله ۱۹۹۱ نشان داده است که «به استثنای شمار اندکی از ویژگی‌ها، مشخصات SVOها به مشخصات فعل‌آغازی‌ها بسیار شبیه است و بنابراین اینکه همبستگی‌های ترتیب‌سازه را در قالب تقابلی میان VO و OV بررسی کنیم بجا و مناسب است».

۱۶. زین پس برای ارجاع به کتاب رده‌شناسی زبان‌های ایرانی دبیرمقدم نام او و سال انتشار را نخواهیم آورد.

۱۷. همان‌طور که پیشتر ذکر شد، منظور از فعل کمکی منفی، عنصر منفی‌سازی است که مقوله دستوری آن فعل است؛ نه فعل کمکی‌ای که منفی شده باشد. به این تعبیر در زبان‌های ایرانی چنین عنصری نیافته‌ایم.

۱۸. در صورتی که در زبانی این عناصر را بیابیم، این دو مشخصه را نیز بررسی خواهیم کرد.

۱۹. همان‌طور که در جدول می‌بینیم دو مشخصه دوارزشی مشخصه ترتیب گروه فعلی و فعل کمکی زمان/نمود و مشخصه ترتیب صفت و معیار مقایسه است، که هر دو ترتیب را نشان می‌دهند. در مورد مشخصه دوارزشی ترتیب گروه فعلی و فعل کمکی زمان/نمود، می‌توان فعل کمکی نمود ناقص (مستمر) و فعل کمکی نمود کامل را در نظر گرفت. فعل کمکی نمود مستمر پیش از گروه فعلی می‌آید: دارم سیب می‌خورم. اما فعل کمکی نمود کامل پس از گروه فعلی می‌آید: به مدرسه رفته بودم.

۲۰. البته می‌دانیم که همه مؤلفه‌های دوزبرده دوارزشی نیستند، اما این دوزبرده ناشی از خطای نظری دیگری است که در این شیوه وجود دارد و پیشتر از آن سخن گفتیم.

منابع

پور هادی، مسعود (۱۳۹۶). *رده‌شناسی ترتیب سازه‌های اصلی در زبان گیلکی*، نشر فرهنگ ایلیا، رشت. چهارسوقی امین، تینا (۱۳۹۴). بررسی رده‌شناختی زبان گیلکی بیه‌پسی بر اساس مؤلفه‌های بیست‌وچهارگانه درایر، *فصلنامه ادبیات و زبان‌های محلی ایران زمین*، سال پنجم، شماره ۳: ۲۹-۵۶.

حیدری‌زادی، محسن (۱۴۰۰). رده‌شناسی ترتیب واژه در زبان‌های منطقه چرداول، *علم زبان*، انتشار آنلاین.

دبیرمقدم، محمد (۱۳۹۲). *رده‌شناسی زبان‌های ایرانی*، انتشارات سمت، تهران.

دبیرمقدم، محمد و مهرو عبداللهی (۱۳۹۸). رده‌شناسی ترتیب واژه‌ها در گویش بابل، *علم زبان*، سال ۶، شماره ۱۰، ۲۰۷-۲۴۲.

علیزاده صحرايي، مجتبی (۱۳۹۵). بررسی پیکره‌بنیاد وضعیت رده‌شناختی مازندرانی بر اساس مؤلفه‌های توالی کلمات، *نخستین همایش بین‌المللی زبان‌ها و گویش‌های ایرانی کرانه جنوبی دریای خزر*.

- صفایی اصل، اسماعیل (۱۳۹۴). رده‌شناسی ترتیب واژه‌ها در زبان آذربایجانی. *نشریه پژوهش‌های زبانشناسی تطبیقی*، دوره ۵، شماره ۹.
- کمال‌پور، مهسا و مهین‌ناز میردهقان (۱۳۹۸). تحلیلی رده‌شناختی بر ترتیب واژگانی و مطابقت در گویش اوزی، *نشریه زبان‌شناسی گویش‌های ایرانی*، شماره ۲.
- Alizadeh Sahraee, M. 2016. A corpus-based study on the typological status of Mazandarani considering word order parameters, *The First International Conference on Iranian Languages and Dialects at Southern Shore of Caspian Sea*. [In Persian].
- Charsooghi Amin, T. 2015. Typology of Bie-Pas Gilaki based on Dryer's 24 features, *Journal of Iranian Regional languages and Literature*. [In Persian].
- Dabir-Moghaddam, M. 1997. Descriptive and Theoretical Aspects of Word Order Status in Persian and Selected Iranian Languages. In B. Caron (ed.), *Proceeding of the 16th International Congress of Linguists*. London: Elsevier Science Ltd.
- Dabir-Moghaddam, M. 2001. Word Order Typology of Iranian Languages. *The Journal of Humanities* 2.8, 17-23.
- Dabir-Moghaddam, M. 2006. Internal and External Forces in Typology: Evidence from Iranian Languages. *Journal of Universal Language*, 7 (1): 29-47.
- Dabir-Moghaddam, M. 2014. *Typology of Iranian Languages*, SAMT Publishers, Tehran [In Persian].
- Dabir-Moghaddam, M. and Abdollahi, M. 2019. Word Order Typology of Baboli Dialect, *Language Science*. Year 6, N. 10: 207-242 [In Persian].
- Dryer, Matthew S. 1992. The Greenbergian Word order Correlations. *Language* 68. 81-138.
- Dryer, Matthew S. 2009. The Branching Direction Theory of Word Order Correlations revisited, *Universals of Language today*, 185-207.
- Dryer, Matthew S. 2011. The Evidence for Word Order Correlations, *Linguistics Typology*, 15, 335-380.
- Dryer, Matthew S. 2013. On the Six-Way Word Order Typology, Again. *Studies in Language*, 37 (2), 267-301.
- Dryer, Matthew S. 2013. Relationship between the Order of Object and Verb and the Order of Adjective and Noun, *WALS Online*.
- Dryer, Matthew S. 2013. Relationship between the Order of Object and Verb and the Order of Adposition and Noun, *WALS Online*.
- Dryer, Matthew S. 2013. Relationship between the Order of Object and Verb and the Order of Relative Clause and Noun, *WALS Online*.
- Dryer, Matthew S. & Martin Haspelmath (eds.) 2013. *The World Atlas of Language Structures Online*. New edition. Münch.
- Greenberg, Joseph H. 1963. Some universals of grammar with particular reference to the order of meaningful elements. In Joseph Greenberg (ed.), *Universals of Language*, 73-113. Cambridge, MA: MIT Press.

-
- Heydari-Zadi, M. 2021. Word Order Typology in Chardaval region, *Science of Language*, Published Online. [In Persian].
- Kamal-Poor, M, MirDehghan, MahinNaz, 2019. A typological Analysis on Word Order and Agreement in Evazi Dialect, *The journal of Iranian Dialects Linguistics*, N. 2. [In Persian].
- Poorhadi, M. 2017. *Constituent Order Typology in Gilaki Language*, Farhang-e-Ilia Publishers, Rasht. [In Persian].
- Safae Asl, E. 2015. Word Order Typology in Azerbaijani Language. *The journal of Researches on Comparative Linguistics*. Series 5, N. 9. [In Persian].

